

Végveszélyben

Szentes Tamás

Dr. Szentes Tamás, akadémikus, a Budapesti Corvinus Egyetem professzor emeritusa egy hosszabb tanulmányt jutatott el a szerkesztőséghez. A tanulmányt terjedelmi okokból nem tudjuk teljes egészében közölni, de két részletet ajánlunk olvasóink figyelmébe.

Szétforgácsoltság és ideológiák a tudományban és a politikai gyakorlatban

A tudomány területén mindinkább nyilvánvalóvá válik az, hogy az emberiség mai súlyos, globális és egymással összefüggő problémáinak a megfelelő elemzése és megoldásuk keresése az egymástól elkülönült diszciplínák keretei között eleve lehetetlen, és hogy általában egyetlen elmélet sem képes a nagyon is összetett, állandóan változó és ellentmondásos valóság teljes és pontos feltárására, leképzésére és magyarázatára, mivel minden elmélet végső soron absztrakció eredménye. Következésképpen, ha valamely elméletet örök érvényű és univerzálisan érvényes igazságnak tekintenek, az óhatatlanul ideológiává torzul, és ha egy elméleti irányzat kizárólagosságra tör, vagyis az igazság, a valóságra vonatkozó helyes ismeretek kizárólagos birtokosának minősíti magát, úgy az elkerülhetetlenül az ideológia csapdájába kerül. (Bővebben lásd Szentes, 1966 és 2011c)

Ez nem csak (bár elsősorban) a társadalomtudomány területén igaz, és nem csupán a nyílt politikai ideológiákra vonatkozik. Vannak burkolt, rejtett ideológiák, különösen a tankönyv-irodalomban, amelyek (miként a közgazdaságtan terén) a valóságtól elvonatkoztató, a tárgyilagosság látszatát keltő koncepciókat prezentálnak, vagy (miként általában, a tudomány minden területén) az elméleti tételeket, illetve a jelenlegi vagy múltbeli felfedezéseket befejezett, kész és végleges ismeretekként ábrázolják, vagy a kivételeset általánosítják. Ezek előbb-utóbb nagyrészt lelepleződnek, hiszen ma már a fizikában, kémiában, biológiában, orvostudományban, csillagászatban, geológiában stb., sőt az archeológiában is, sorra dőlnek meg vagy kapnak viszonylagos értelmezést a korábban véglegesnek és egyetemesen érvényesnek tekintett alapigazságok, fundamentális tételek.

A valaha (az ókori filozófiában még) egységes tudománynak különböző diszciplínákra tagozódása, majd alágazatokra, sőt utóbbiakon belül is külön szakterületekre történt szétparcellázódása egyfelől ugyan hozzájárult ezek ismeretanyaga és módszertana, technikája rohamos gazdagodásához, másfelől viszont szűklátókörűséget, „csőlátást”, a szélesebb összefüggések figyelmen kívül hagyását idézte, illetve segítette elő. Ez éppúgy jellemző a természettudomány vagy az orvostudomány, mint a társadalomtudomány egyes részeire. Márpedig korunk égető problémáinak, említett válságainak és veszélyes irányú fejleményeinek, tendenciáinak okait és a megoldáshoz vezető reális alternatívákat aligha lehet holisztikus szemlélet, multi-, illetve transzdiszciplináris kutatások és ideológiáktól mentes tárgyilagosság, történeti és minden irányban kritikai megközelítés nélkül feltárni.

Nem kevésbé nyilvánvaló a politikai gyakorlatban is (nemzetközi, regionális, országos, vagy helyi szinten egyaránt) az, hogy a döntéseknek különféle nyílt vagy rejtett ideológiákhoz, illetve parciális anyagi vagy pártpolitikai érdekekhez igazítása, valamint az egymással összefüggő ügyek elkülönített vizsgálata, vitatása és kezelése eleve gátolja a válságok, illetve a fenti „tünetekkel” jelzett problémák megoldását és reális alternatívák megvalósítását.

Indokolt itt megjegyezni, hogy az 1970-es években a reményt keltő nemzetközi reformtörekvések (NIEO), amelyek sajnálatos módon ma már feledésbe merültek, nemcsak „a politikai akarat hiánya” és a globális tőke ellenérdekeltsége miatt buktak el. A kudarc abból is következett, hogy az Új Nemzetközi Gazdasági Rendre (NIEO) vonatkozó ENSZ-dokumentumok eleve következetlenségeket, sőt ellentmondásokat is tartalmaztak, és eltekintettek nemcsak a szükséges intézményi változásoktól, hanem többek között az ökológiai problémáktól, a meg nem újítható természeti erőforrások kimerítésének veszélyétől, a megoldatlan helyi és regionális konfliktusoktól, valamint általában a fegyverkezési verseny és a militarizáció következményeitől, illetve hatásától is. A vonatkozó tárgyalások pedig eleve korlátozott és még egymástól is elkülönített témakörökre korlátozódtak. (Bővebben lásd Szentes, 2002)

A nemzetközi gazdasági és egyszersmind politikai és intézményi rend reformjának igénye ma még inkább aktuális, sőt sürgető szükségesség. Az ENSZ (nevével ellentétben) valójában nem nemzetek, hanem államok képviselőinek a gyülekezete, akik legjobb esetben is csak államérdekeket, de gyakorta inkább személyes vagy pártérdekeket, illetve ideológiákat képviselnek, és még a legdemokratikusabb országok esetében sem a társadalom egészének, illetve az állampolgárok többségének érdekeit. Az Európai Parlament tagsága viszont eleve pártok változó arányban szereplő képviselőiből áll, akik még saját államuknak (még kevésbé állampolgárai közösségének) az érdekeit sem képviselik feltétlenül, hanem elsősorban pártjuk belpolitikai céljaihoz és a többé-kevésbé azonos politikai nézeteket valló, illetve ideológiát képviselő pártok álláspontjához és szavazásához igazodnak.

Ha az ENSZ-nek, és az Európai Parlamentnek is, lenne legalább egy második kamarája, amely a nemcsak a kormányoktól, hanem a nagytőkétől is független civil társadalmi szervezetek demokratikusan megválasztott képviselőiből állna, vagy legalább a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) hármas tagozódású, a kormányok képviselőin kívül a szakszervezetek és a vállalati szektor képviselőit is felölelő struktúrájával bírna, minden bizonnyal nagyobb esélye lenne a nemzetközi konfliktusok, gazdasági ellentétek és helyi háborúk békés tárgyalásokkal és kompromisszumos megoldásokkal való megszüntetésének, illetve elkerülésének is.

A fent említett szűk látókörű szemléletmód, vagyis az egymással összefüggő problémák holisztikus áttekintésének hiánya és ideológiai megközelítése, valamint a tárgyalások

elkülönítő széttagoltsága ma különösen szembeűnő, amint az a migrációs válság¹ és a COVID járvány² kapcsán is, de újabban és különösen az ukrainai háború ügyében tapasztalható.

Az ukrainai háború példája és problematikája

Az ukrainai háború ügyének esetében is feltűnő az ideológiai megközelítés, a történelmi háttérnek és előzményeknek figyelmen kívül hagyása, valamint annak a fontos kérdésnek is a mellőzése, hogy ti. „cui prodest”, vagyis kinek a haszna, illetve érdeke e háború és annak elhúzódása, és mi a szerepe ebben az (Eisenhower elnök által elnevezett) „military-industrial complex”-nek, a fegyver-gyártóknak és –exportálóknak, illetve a legújabb fegyverek és technikák kipróbálásában érdekelteknek.

Még ha naivan eltekintünk is a „katonai-ipari komplexum” befolyásától, még akkor is felvetődik a kérdés: Vajon miért nem volt elfogadható nemcsak az ukrainai elnök számára, de a NATO és az EU vezetősége számára sem Putyin elnöknek az orosz agresszió előtti kompromisszumos ajánlata (még ha az részéről netán komolytalan, pusztán propaganda-fogás volt is) Ukrajna demilitarizálására és semlegesítésére, valamint a többségben lévő orosz nemzetiségűek által lakott régiókban (és bizonyára az 1954-ben, Hruscsov kezdeményezésére, Oroszországtól Ukrajnához átcsatolt krími területen is újból) a hovatartozás óhajáról szóló népszavazás megtartására?

Zelensky elnök, aki most korábbi színészi pályafutásának szerepeit és sikerét messze meghaladó és széles körök tetszését kiváltó hősi főszerepet játszhat nemzetközi szinten, alighanem azért volt elfogadhatatlan, mert az orosz fenyegetés, majd a kíméletlen agresszió odahaza és nemzetközileg is feledtette az ő nemzetiségi jogokat sértő politikája miatt előzőleg kapott külföldi, sőt nemzetközi kritikákat, tiltakozásokat, valamint a korrupció elleni fellépésének ígérete meghazudtolására valló saját korrupciós ügyleteit és népszerűségének milliárd dollárra becsült vagyona kapcsán bekövetkezett csökkenését.

A NATO és az EU vezetősége talán épp a népek, nemzetiségek önrendelkezési jogának több tagállam számára kellemetlen, azok területi egységét veszélyeztető alkalmazására való tekintettel hagyta figyelmen kívül Putyin korábbi, az agresszió előtti ajánlatát.

Alighanem az afganisztáni kudarc után egy újabb háborús konfliktusban érdekelt amerikai „katonai-ipari komplexum” befolyásának és az USA, illetve a NATO legfőbb potenciális ellenségeként kezelt Oroszország tűrőképessége kipróbálása szándékának tulajdonítható Putyin elnök agresszió előtti ajánlatára és fenyegetőzésére történt negatív reagálás az USA és egyes NATO-szövetségesi részéről. A NATO főtítkára az agresszió előtt kilátásba helyezte Ukrajna NATO-tagságát, ez által provokálva az orosz vezetést. Bár a NATO mindmáig hivatalosan távol tartja magát egy Oroszországgal szembeni katonai akciótól és a legkorszerűbb hadászati fegyverzetek Ukrajnába küldésétől, több tagállama az ukrán

---

¹ A nemzetközi migráció egyoldalú (csak kedvező, vagy csak kedvezőtlen) értékelésének kritikáját és a migrációs válság okainak, hatásainak vizsgálatát lásd Szentés 2019. pp.10-27.

² A COVID járvány kapcsán egyes vakcinák megítélését szakmai értékelések helyett vagy éppen ellenében olykor külpolitikai, illetve ideológiai megfontolások befolyásolták az USA-ban és az EU-ban is.

hadseregnek szánt fegyverszállításokkal nemcsak hozzájárul akarva vagy akaratlanul is az ukrán vezetés kompromisszumokat elutasító magatartásához és így a háború elhúzódásához, hanem még tovább provokálja is az orosz vezetést. Ugyanilyen hatású volt a NATO főtitkárának az a nemrégiben elhangzott javaslata is, amely a NATO készenlétségbe álló erőit a jelenlegi 40 ezerről 300 ezer főre növelné, és Oroszországot „stratégiai partner” helyett ellenséges országnak nyilvánítaná.

Kétségtelenül indokolt és helyes az agresszió kemény elítélése, valamint az agresszióért felelős vezetőket személy szerint (!) sújtó (de csak az ilyen) szankciók alkalmazása is. Az orosz vezetés ugyanis hadüzenet nélkül indított és folytat kíméletlen háborút Ukrajna ellen. (Ezt ugyan csak „speciális katonai műveletnek” nevezi, de egy másik, független ország területén ilyen, még ha nem jár együtt gyilkolással és pusztítással, akkor sem megengedett az illető állam engedélye nélkül.) Indokolt és szükséges a feltételezett „háborús bűnök” nemzetközi bíróság által történő kivizsgálása is, és bizonyítékok esetén a bűnösök megidézése. Ugyanakkor kérdéses, hogy csak az orosz félen múlik-e a tűzszünet és a béketárgyalások sikere, illetve folytatása. Ehhez persze tudni kellene, hogy Putyin elnök változtatott-e az agresszió előtt tett korábbi kompromisszumos ajánlatán, és hogy Zelensky elnök továbbra is (ahogy hangsúlyozza) valóban elutasítaná-e annak minden elemét. Az viszont aligha szolgálja a béketárgyalások és a kompromisszumos megoldások ügyét, hogy nemcsak az ukrán elnök, hanem a NATO, illetve némely tagállama vezetői is Ukrajna „győzelmét” remélik vagy legalábbis ennek valószínűségét, illetve esélyét hangsúlyozzák.

Kérdéses, hogy az ukrainai háborúnak a megtámadott Ukrajna győzelmével való befejeződése reális feltételezés-e – nemcsak a valós katonai erőviszonyok tükrében és az orosz nukleáris fegyverzetre való tekintettel, hanem különösen Ukrajna már eddigi iszonyatos veszteségeinek (a lakosság több mint egyharmada külföldre menekülésének és a gazdaság nagy része tönkretételének) a ténye alapján is. Ez utóbbiak miatt még az orosz csapatok teljes kivonása sem jelentene valódi győzelmet Ukrajna számára.

Amíg mindkét fél a saját győzelmében reménykedik, és Ukrajna önvédelmi harcát nyugati támogatói „igazságos háborúnak”³ minősítik, addig nem sok esélye van a békés megoldásnak, hacsak Putyin (vagy Zelensky, esetleg mindkettő) megbuktatására sor nem kerül. Azt jelenleg nem lehet tudni, hogy az orosz politikai és katonai vezető réteg meddig támogatja Putyint, és azt sem, hogy Putyin elnök mit tekintene orosz győzelemnek, vagyis most is „csak” azt kívánná elérni, amit az agresszió előtt ajánlott, vagy annál már többet, az orosz veszteségek ellensúlyozásaként. A béketárgyalások elakadására való tekintettel, és mert az USA, Anglia és az EU némely tagállama nehézfegyverekkel, köztük immár korszerű rakétarendszerekkel és munícióval is segíti Ukrajnát⁴, Oroszország pedig rendelkezik még tartalékokkal, sokan a

---

³ Felvetődik a kérdés, hogy egyáltalán lehet-e egy, sok ember halálát okozó háború igazságos, vagyis van-e a háború elkerülésének, illetve a megtámadott fél jogos védekezésének erőszakmentes módja korunkban.

⁴ Dobozi István, korábban a Világbank vezető közgazdásza, jelenleg tanácsadója, a Financial Times ez év május 25.-én megjelent írásában arra figyelmeztet, hogy a nyugati fegyverszállítások felerősítik az Ukrajnában amúgy is nagyarányú (a Transparency International szerint Európában a második legnagyobb) korrupciót, amely

háború elhúzódását valószínűsítik. Ez azonban egyre inkább a nukleáris világháború kitörésének veszélyével jár együtt.

Egyes „szakértők” szerint a világ számára a legkedvezőbb forgatókönyv, illetve eredmény az lenne, ha az Ukrajnát leginkább támogató USA és Oroszország között, mint két nukleáris hatalom között, a „kölcsonös elrettentés” egy olyan nemzetközi biztonsági rendet hozna létre, mint amilyen a hidegháború idején garantálta a béke fenntartását. Egyik tipikus példája ez a szűklátókörű, leegyszerűsítő megközelítésnek és a megváltozott történelmi körülmények figyelmen kívül hagyásának, így többek között a bipoláris helyett ma már multipoláris világrendnek, a hatalmi viszonyok átrendeződésének, az USA gazdasági vezetőszerpe megrendülésének, Oroszország átalakulásának és világhatalmi pozíciója meggyengülésének stb.). Arról nem is szólva, hogy mekkora kockázattal járt együtt az említett hidegháborús „biztonsági rend”.

Hasonlóan szűklátókörű megközelítés és a megváltozott körülményektől való eltekintés jellemzi az olyan hasonlatokat, „történelmi analógiákat” is, mint pl. az ukrainai orosz agresszióhoz az 1956-os magyar forradalom elleni szovjet katonai beavatkozáshoz hasonlítása, vagy a Putyinnal való kompromisszumos megegyezés elleni érvként a Hitlerrel 1938-ban kötött megállapodás kudarcára, a náci terjeszkedést elősegítő voltára utalás.

Ukrajna győzelmének reményénél is irreálisabb, sőt egyenesen elképesztő az Oroszország „elszigetelésére” vonatkozó javaslat, illetve törekvés. Nem kevésbé megdöbbentő az orosz állampolgárságú sportolók és művészek nemzetközi szereplésből való kirekesztésének már részlegesen be is vezetett gyakorlata (vagy finomabban csak állampolgárságuk feltüntetésének tilalma)⁵. Egy nagy ország (ráadásul nukleáris hatalom) elszigetelésének és állampolgárai kirekesztésének politikája ugyancsak a holisztikus szemlélet és a vonatkozó történelmi ismeretek hiányára, valamint a globalizáció viszonyainak figyelmen kívül hagyására is vall. A pusztán állampolgárság alapján történő diszkrimináció ellentmond a demokrácia és a személyiségi jogok tiszteletben tartása követelményének. Sőt, az orosz lakosságot és pusztán állampolgárságuk okán személyeket sújtó szankciók a kollektív felelősségre vonásnak és büntetésnek voltaképpen a náci által alkalmazott gyakorlatát idézik vissza, vagyis ártatlanokat büntetnek.

Megjegyzendő, hogy a diktatúrák létrejötte, de különösen fenntartásának kifejezetten kedvez, sőt szinte a feltétele az elszigeteltség és az ebből fakadó félelem a külvilágtól, illetve az azzal szemben keltett gyűlölet.

Zelensky elnöksége alatt és a hadseregen belül is jellemző maradt, miként a „kleptokrácia” uralma is, és ezért az ukrán hadsereg számára küldött fegyverek egy része könnyen az USA és más NATO-tagállamok ellenségeinek kezébe kerülhet.

⁵ Elképesztő, hogy olyan államok és nemzetközi szervezetek, amelyek nem állnak háborúban Oroszországgal szemben, és ezt nagyon is hangsúlyozzák, teljesen ártatlan orosz állampolgárokat büntetnek, azok személyiségi jogait sértik, mit sem törődve az általános emberi jogokkal és az érintettek hazafias érzelmeivel. Az ukrán kormány olyan intézkedései is nagyon kifogásolhatók, amelyek – ha a hírek igazak – betiltják minden orosz kulturális, köztük klasszikus szépirodalmi és művészeti termék forgalmazását.

A sztálini, illetve szovjet-típusú rendszereknek nemcsak a kialakulása függ össze az ellenséges vagy annak feltételezett kapitalista külvilágtól való elszigetelődéssel és azzal való szembenállással, hanem diktatórikus működése jellemző vonásainak nagy része is, mint például a háborúra való felkészülés, következésképpen a gazdaság hadigazdaságként működtetése, valamint a társadalmi lét minden szférájára kiterjedő militarizáció, az államhatalom, pontosabban a pártállam dominanciája és ideológiájának monopolhelyezete, a döntéshozatal centralizációja, a szabadságjogok korlátozása, a politikai rendőrség besúgó hálózatának működtetése, stb.

A hidegháború idején a szovjet típusú rendszerekben mindig akkor keményedett a diktatúra, amikor fokozódott a nemzetközi feszültség és az elszigetelődés, míg a diktatúra némi felpuhulása, a reformtörekvések felerősödése és a nemzetközi kapcsolatok javulása mindig a détente időszakára esett.

Fölköztöbb meglepő, hogy az ENSZ és más nemzetközi szervezetek vezetői nem lépnek fel az elszigetelés és kirekesztés politikája ellen, és hogy az ENSZ Főtitkára egyszerűen csak bevallja e világszervezetnek az ukrain háborúval kapcsolatos kudarcát, vagyis azt, hogy az ENSZ képtelen eredeti feladatát, a nemzetközi béke biztosítását teljesíteni.

Elvárható lenne, hogy a Főtitkár egy olyan forgatókönyvet dolgoz ki és terjeszt rendkívüli közgyűlés elé, amely összhangban van az ENSZ alapokmányával és a tagállamok vállalt kötelezettségeivel is. Ez utóbbiakra hivatkozva az azonnali tűzszünetet talán azzal az érveléssel lehetné elérni, hogy amelyik fél a tűzszünetet nem fogadja el, vagy megsérti azt, annak ENSZ-tagsága voltaképpen felfüggeszthető, még a Biztonsági Tanács egyhangú támogatása nélkül is, amennyiben az erre vonatkozó javaslatát egy rendkívüli közgyűlés elfogadja. A tűzszünet utáni béke biztosítására pedig Ukrajnának az ENSZ felügyelete és garanciája mellett történő demilitarizálását és semlegességét javasolhatná, valamint gyors újjáépítésére segélyprogram kidolgozását és annak végrehajtása ellenőrzését. Továbbá azt, hogy az újjáépítést követően az elmenekült ukrán állampolgárok hazatérése után ott, ahol a háború előtt az orosz nemzetiségűek voltak többségben, kizárólag a háború előtti ukrán állampolgársággal bírók körére korlátozott népszavazás döntse el a hovatartozást az ENSZ alapokmánya 1. cikk (1) pontjában szereplő „önrendelkezési jog” alapján. (Egy ilyen vagy hasonló forgatókönyv előterjesztésével, még ha az a közgyűlésen nem kapna is elégséges támogatást, legalább helyes irányba terelhetné a fejleményeket, vagyis a mindenképpen szükséges, sürgős és egyedüli megoldást jelentő, a felek közti kompromisszumokat eredményező tárgyalások felé.)

A háború elhúzódása, amely persze (bár erről nemigen esik szó) nagyon is hasznos a fegyvergyártó és –exportáló országok, illetve azok katonai szektora számára (beleértve a technológiák katonai célú fejlesztésével foglalkozó intézeteket), súlyos következményekkel jár együtt nemcsak az abban résztvevők és az azokat támogató országok, hanem az egész emberiség, különösen annak szegény rétegei számára is. Elmélyülő világgazdasági és súlyos élelmezési válságot, energia-ellátási zavarokat, illetve bizonytalanságot, felerősödő inflációs

tendenciákat és a természeti környezetet károsító, illetve annak védelmét akadályozó fejleményeket és hatásokat idéz elő.

Az elhúzódó háború világszerte érezhető súlyos következményei nagymértékben összefüggnek az USA és az EU által alkalmazott szankciókkal is. Ezért azokért a szankciók kezdeményezőit és bevezetőit is felelősség terheli.

Mivel a NATO igyekszik elkerülni a katonai konfliktust Oroszországgal, egyes tagállamainak (különösen az USA-nak) Ukrajnát fegyverszállításokkal való támogatása mellett főként (az irodalomban „nem-katonai eszközökkel vívott háború”-nak minősített) szankciókkal próbálja az orosz agressziót visszaverni. Bár a Biztonsági Tanács jóváhagyása nélkül (amelyet ezúttal az orosz vétó eleve kizárt) a szankciók alkalmazását a nemzetközi jog tiltja, az egyoldalúan bevezetett szankciók egyre gyakoribbá váltak az elmúlt évtizedekben, és ezeknek korábban kb. egyharmadát, újabban közel felét az USA vetette ki, de az EU aránya is jelentős. A múltban és más relációk esetében is jellemző volt az, hogy a szankciók nem azokat sújtották leginkább (vagy egyáltalán), akik ellen azokat alkalmazták.

Oroszország térdre kényszerítését sem pénzügyi szankciók, sem olajembargó vagy más szankciók révén nem lehet elérni, mint ahogy nemzetközi elszigetelését sem. Ugyanakkor a már eddig alkalmazott szankciók is leginkább és közvetlenül az EU tagállamainak lakosságát sújtották és sújtják, az elhúzódó háborúnak a gabonatermelésre és –exportra gyakorolt katasztrofális következményeivel együtt legsúlyosabban a „Harmadik Világ” szegény és élelmezési problémákkal küzdő országait, ezekben különösen a gyermekeket és a hátrányos helyzetűeket.⁶

A gazdasági szankciók terhét és következményeit általában mind a szankciókat alkalmazó, mind pedig az azokkal megcélzott országokban a védtelen és ártatlan polgári lakosság viseli.⁷ A diktatúrák ellen alkalmazott nemzetközi szankciók, különféle embargók többnyire nemcsak hatástalanok,⁸ hanem még ellenhatásúak is lehetnek, mivel az azokkal megcélzott országban a lakosság körében ellenérzéseket váltanak ki az alkalmazókkal szemben, ezáltal voltaképpen

---

⁶ Jomo Kwame Sundaram, a nemzetközi tekintélynek örvendő malaysiai professzor, korábban az ENSZ főtitkárának asszisztense, szerzőtársával, Anis Chowdhury-vel közös, „Sanctions Now Weapons of Mass Starvation” c. publikációjukban rámutatnak arra, hogy 69 országban végzett kutatások szerint a szankciók következményeként lecsökkent a csecsemők születési súlya, és nőtt a három éves koruk előtti elhalálozásuk valószínűsége. Következésképpen a gazdasági szankciók sértik a Gyermekek Jogaira vonatkozó ENSZ-Konvenziót.

⁷ Az említett szerzők ugyanott a gazdasági szankciókat a régi ostromok modern megfelelőjének minősítik, amelynek „pusztító a hatása az élelmiszerhez, egészségügyi és más alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférésre”. Az ilyen „ostromok” (sieges) alkalmazása szerintük sérti a nemzetközi humanitárius jogot. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 2014-ben egyhangúlag el is ítélte a polgári lakosság ellen Szíriában alkalmazottakat.

⁸ Az említett szerzők egy másik írásukban („US Leads Sanctions Killing Millions to No End”) az ellenség ellen alkalmazott gazdasági szankciókat „a tömeges kiéheztetés fegyverének” minősítik, amelyek „csendes gyilkosok”. Hivatkoznak Nicholas Mulder „The Economic Weapon: The Rise of Sanctions as a Tool of Modern War” írására, amely több példán dokumentálja, hogy a szankciók az okozott súlyos következmények ellenére általában nem érik el politikai céljukat. A jelenleg Oroszország és Fehér-Oroszország ellen alkalmazott szankciók – a szerzők véleménye szerint is – sokkal szélesebb nemzetközi hatásúak, különösen az európai üzemanyag-ellátás vonatkozásában, és fenyegetik nemcsak a jelenben, hanem a jövőben is az élelmezési biztonságot.

még erősíthetik is a kormányon lévők hatalmát, illetve diktatúráját.⁹ Ezeknek a következményeknek és hatásoknak a figyelmen kívül hagyása is jól példázza a „csóllátást”, a szűklátókörű szemléletet, illetve az ideológiai elvakultságra valló politikai döntéseket (vagy éppen a hatalmi érdekek cinikus kifejeződését).

A haditechnika és a háborúban alkalmazható technológia mai fejlettsége, valamint nukleáris és más tömegpusztító fegyverek megléte fényében mindinkább nyilvánvaló, hogy a 21. században a nemzetközi békét nem lehet sem fegyveres erőszakkal, vagyis háborúval, sem büntető szankciókkal, vagyis nem-katonai háborút jelentő erőszakkal megteremteni. Az erőszak ugyanis törvényszerűen erőszakot szül, a korszerű nehézfegyverek bevetésére az ellenfél még korszerűbbekkel reagál, a gazdasági és egyéb nem katonai szankciók pedig kétes (vagy éppen kontra-produktív) hatásúak.

A nemzetközi konfliktusok kiéleződése és a terrorista támadások veszélyének globalizálódása azonban általában is, az ukrajnai háború pedig különösen felerősíti az érintett országokban, de felerősítheti világszerte is, a militarizálódás és fegyverkezés tendenciáját, a hadsereg, illetve a katonai szektor és a fegyvergyártás bővítését, költségvetésének növelését, sőt, ahol van, a fegyverkezést szolgáló tudományos kutatások, katonai célú fejlesztések támogatását is. Márpedig a militarizáció, illetve a katonai szektor fejlesztése általában kedvezőtlen hatású mind gazdasági¹⁰, mind pedig társadalmi, politikai és kulturális, valamint különösen környezetvédelmi szempontból. (Még a technikai fejlődésre gyakorolt feltételezetten kedvező hatása is erősen vitatott).

Sajnálatos, hogy a természettudománynak azok a művelői, akik katonai célú kutatásokat folytatnak, fejlesztésekben vesznek részt, vajmi kevésbé törődnek (ha egyáltalán) a társadalmi és környezeti hatásokkal. Nem kevésbé sajnálatos, sőt elfogadhatatlan, hogy a társadalomtudománynak azok a művelői, akik a nemzetközi kapcsolatokkal, viszonyokkal, illetve háborús konfliktusokkal, különösen az ukrajnai háborúval foglalkoznak vagy akár csak egyes gazdaságilag fejlett országok politikai rendszerével, többnyire figyelmen kívül hagyják a fegyvergyártásban és fegyverek exportjában érdekelt befolyását a külpolitikában, illetve a katonai-ipari komplexum domináns szerepét egyes országok belpolitikai rendszerében.

Irodalomjegyzék

Szentes, T. (1966), „Az ideológiák fogságában vagy egy új felvilágosodás előestéjén?” In: Új utak a közgazdasági, üzleti és társadalomtudományi képzésben. I. kötet. BKE, Társadalom és Gazdaság. 1996, 31-55. o.

Szentes, T. (1983) „A világméretű fegyverkezés gazdasági következményei”, Külpolitika, 10. évf. 1983. 3. sz., 32-57. o

---

⁹ Paradox módon a gazdasági szankciók többnyire csak olyan országok irányában hatásosak, amelyekben biztosított a parlamenti demokrácia és a demokratikus választások rendje, és ezért a kormányzó párt, illetve pártkoalíció vezetése az ország lakosságának érdekében, egyszersmind a kormányválság elkerülésére, kész eleget tenni a szankciókat valóban indokoltan kiváltó követelményeknek.

¹⁰ A militarizálás és fegyverkezési verseny kedvezőtlen gazdasági és társadalmi fejlődést gátló hatásáról lásd Szentes 1983., 32-57. o.

Szentes, T. (2002), „Az Új Nemzetközi Gazdasági Rend reformja” In: Világgazdaságtan II. (AULA, 2002. VI. fejezet, 259-271. o.

Szentes, T. (2003) „World Economics 2: The Political Economy of Development, Globalisation and System Transformation”, Akadémiai Kiadó, 2003

Szentes, T. (2011a) Fejlődés-gazdaságtan, Akadémiai Kiadó, 2011)

Szentes, T. (2011b) „Gondolatok a rendszer-szemléletről, rendszer-értelmezésekről és rendszer-átalakulásokról”, Eszmélet, 91. sz, 2011. 28-38. o.

Szentes, T. (2011c), „Nyílt vagy rejtett ideológiák: A diszciplináris elkülönültség fogságába zárt társadalomtudomány a globális válság tükrében” In: Köz-Gazdaság. Tudományos Füzetek, VI. évf. 1.sz. BCE, 2011., 71-84. o.

Szentes, T. (2019) „A nemzetközi migráció ügye a szélsőséges nézetek tükrében”, Magyar Tudomány 2019/1. sz. 10-27.